

ԱՐԿԵՍՏԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՌԱՆԴՈՒՆ ԳՈՐԾԻՉԸ
(Արարատ Աղասյանի ծննդյան 65-ամյակի առթիվ)*

Լրացավ ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի տնօրեն, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, ՀՀ պետական մրցանակի դափնեկիր, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Արարատ Աղասյանի ծննդյան 65-ամյա հոբելյանը:

Ա. Աղասյանը ծնվել է 1956 թ. օգոստոսի 11-ին ՀՍՍՀ Սիսիան քաղաքում, ԽՍՀՄ Պետական բանկի Հայկական գրասենյակի կառավարիչ, ՀՍՍՀ պետական ազրոարդյունաբերական կոմիտեի նախագահի առաջին տեղակալ, ՀՍՍՀ վաստակավոր տնտեսագետ, տնտեսագիտության թեկնածու Վլադիմիր Աղասյանի և մանկավարժ, անգլերեն լեզվի ուսուցչուհի Մարգարիտա Ասոյանի ընտանիքում: 1960 թ. Ա. Աղասյանը ծնողների հետ տեղափոխվել է Երևան

և 1973 թ. ավարտել Երևանի № 122 միջնակարգ դպրոցը:

Արվեստաբան դառնալու ցանկությամբ տարված պատանին 1973 թ. ընդունվել է Մոսկվայի Մ. Լոմոնոսովի անվան պետական համալսարանի պատմության ֆակուլտետի արվեստաբանական բաժինը, քանի որ այդ տարիներին Հայաստանում արվեստաբանական մասնագիտությամբ կրթական ծրագիր չկար: Աշակերտելով խորհրդային արվեստաբանության երևելի դեմքերին, այդ թվում՝ արվեստի ականավոր պատմաբաններ, ՍՍՀՄ ԳԱ թղթակից անդամներ Վիկտոր Լազարևին ու Դմիտրի Սարաբյանովին՝ Ա. Աղասյանը ստացավ արվեստաբանական փայլուն կրթություն, որն էլ ամուր հիմք դարձավ նրա հետագա գիտական արդյունաշատ գործունեության համար: 1978-ին Ա. Աղասյանը, ստանալով «արվեստի պատմաբանի» որակավորում, իր գիտելիքները հայրենի արվեստաբանությանը ծառայեցնելու նպատակով վերադառնում է հայրենիք: 1978 թ. երիտասարդ արվեստաբանն աշխատանքի է անցնում Արվեստի ինստիտուտի կերպարվեստի բաժնում որպես կրտսեր գիտաշխատող: Ինչ խմանար, որ հենց այս գիտական օջախին էր անդամաձան կապելու իր ճակատագիրը՝ գիտատեղծագործական ու գիտակազմակերպական հետագա ողջ կյանքը:

Մոսկվայի Մ. Լոմոնոսովի անվան պետական համալսարանում Ա. Աղասյանը Դ. Սարաբյանովի գիտական ղեկավարությամբ 1989 թ. պաշտպանել է «Մարտիրոս Սարյանի ստեղծագործական մեթոդի ձևավորումը» թեմայով դիսերտացիան և ստացել արվեստագիտության թեկնածուի գիտական աստիճան, իսկ 2007 թ. մարտին Երևանում «Հայ կերպարվեստի զարգացման ուղիները

* Ներկայացվել է 21. VI. 2021 թ., ընդունվել է տպագրության 29. VI. 2021 թ.:

XIX–XX դարերում» թեմայով դոկտորական ատենախոսությունը և ստացել արվեստագիտությունից դոկտորի գիտական աստիճան: Նույն թվականի նոյեմբերին Ա. Աղասյանին շնորհվել է պրոֆեսորի գիտական կոչում: 2005 թ. Ա. Աղասյանը որակավորվել է որպես Արվեստի ինստիտուտի առաջատար գիտաշխատող, իսկ 2010, 2015 և 2016 թթ.՝ գլխավոր գիտաշխատող:

2009 թ. Ա. Աղասյանն ընտրվել է Սանկտ Պետերբուրգի Պետրոս Մեծի անունը կրող Գիտությունների և արվեստների ակադեմիայի թղթակից անդամ: Նա Հումանիզմի պրոբլեմների ակադեմիայի նախագահության անդամ է (2007), Փիլիսոփայության միջազգային ակադեմիայի թղթակից անդամ (2011): 2014 թ. ղեկավարել է Նա ընտրվել է ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ դառալով մեզանում արվեստագիտության ամենաերիտասարդ ԳԱԱ թղթակից անդամը:

Այսօր Ա. Աղասյանը նոր և նորագույն շրջանների հայ կերպարվեստի պատմության լավագույն գիտակն է, ում արվեստագիտական հետաքրքրությունների հիմնական ոլորտը XIX–XX դարերի հայ կերպարվեստի ու գեղարվեստական մտքի պատմությունն է¹: Նա հեղինակ է մասնագիտական բարձր մակարդակով և փաստական նյութի լայն ընդգրկումով գրված 22 գրքերի ու մենագրությունների, շուրջ 180 գիտական և գիտահանրամատչելի հոդվածների, որոնք լույս են տեսել Հայաստանի, Ռուսաստանի Դաշնության, Վրաստանի, ԱՄՆ, ԳՖՀ, Հունգարիայի, Լիբանանի, Լեհաստանի գիտական ժողովածուներում, կերպարվեստին նվիրված հանրագիտարաններում և պարբերականներում: Զեկուցումներով հանդես է եկել միջազգային, միութենական և հանրապետական բազմաթիվ գիտաժողովներում:

Ա. Աղասյանն առաջինն է ուսումնասիրել և հայերեն շարադրել նոր և նորագույն շրջանների հայ կերպարվեստի պատմությունը: Արվեստաբանի երկարամյա հետազոտությունների ու պրպոտումների հանրագումարը դարձավ «Հայ կերպարվեստի զարգացման ուղիները XIX–XX դարերում» հիմնարար ուսումնասիրությունը (Երևան, 2009), որտեղ առաջին անգամ հանգամանորեն լուսաբանվեց հայ կերպարվեստի պատմական ուղին՝ սկսած Ռուսաստանի կազմում 1801–1828 թթ. Արևելյան Հայաստանի ընդգրկվելուց մինչև մեր օրերը: Երևանի, Մոսկվայի, Սանկտ Պետերբուրգի, Թբիլիսիի պետական և մասնավոր թանգարաններում ու արխիվներում պահվող ատեղծագործությունների, ցուցահանդեսային կատալոգների, ձեռագրերի ու վավերագրերի, հին ու նոր գեղարվեստական մամուլի, հայ արվեստագետների գրական ժառանգության համակողմանի ուսումնասիրման շնորհիվ Ա. Աղասյանը կատարել է փաստական բազմաթիվ ճշտումներ, զուգահեռներ անցկացրել XIX դարի կեսերի արևելահայ ու արևմտահայ կերպարվեստի բնորոշ միտումների, գեղարվեստական համանման ու յուրահատուկ երևույթների միջև, լայնորեն ներկայացրել ու նորովի մեկնաբանել խորհրդահայ կերպարվեստը, ընդհանուր գծերով բնութագրել Հայաստանի Հանրապետության գեղարվեստական կյանքում 1991-ից հետո կատարված տեղաշարժերը, դրանց դրական ու բացասական հետևանքները: Հայաստանում և սփյուռքում լայն արձագանք գտած աշխատության մեջ, որն «ազգային նոր և նորագույն կերպարվեստի ամբող-

¹ Տե՛ս Արարատ Աղասյան–60, Երևան, 2016:

ջական պատմությունը հայերեն շարադրելու անդրանիկ փորձն է»² և հապես խորացնում է հայ կերպարվեստի մասին մեր պատկերացումները, հեղինակը նյութը դիտարկել և լուսաբանել է տարբեր կողմերից, պատմամշակութային լայն համատեքստում, մոռացությունից հանել բազմաթիվ դեմքեր ու ստեղծագործություններ, բացահայտել և մատնանշել XIX–XX դարերում հայ կերպարվեստին առավել բնորոշ, ուրույն գծերը: Իսկ գիտական շրջանառության մեջ դրված հայերեն մասնագիտական մի շարք տերմիններն ու հասկացությունները հարստացնում են արվեստաբանության ասպարեզում գործածվող բառապաշարը: Ինչպես նկատել է ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Մուրադ Հասրաթյանը՝ «հատուկ պետք է նշել աշխատանքի վերջում տրված «Օգտագործված գրականության ցանկի» մասին: Ցանկը պարունակում է նոր և ժամանակակից հայ գեղարվեստական կյանքի վերաբերյալ արխիվային բոլոր նյութերը և հրատարակությունները, ընդհանուրը՝ 600-ից ավելի անուն: Սա հայ արվեստի պատմությունը վերաբերող նյութերի ամենաընդարձակ ցուցակն է, որն ունի գիտաճանաչողական կարևոր նշանակություն և նույնիսկ կարող է առանձին տպագրվել»³:

Ա. Աղասյանը հեղինակել է 2007 թ. Մոսկվայում լույս տեսած՝ Նոնա Ստեփանյանի «Искусство Армении» մենագրության՝ հետխորհրդային Հայաստանի կերպարվեստին նվիրված գլուխը:

Ծանրակշիռ է գիտնականի ներդրումը «Հայ արվեստի պատմություն» կոլեկտիվ հիմնարար աշխատության ստեղծման գործում, որի համար նա 2009 թ. արժանացել է ՀՀ Պետական մրցանակի՝ կերպարվեստի ոլորտում: Հեղինակել է XIX–XX դարերի հայ կերպարվեստի պատմությունը նվիրված ընդարձակ բաժինները, որոնք «կազմում են գրքի ուղիղ կեսը»⁴:

Բազմավաստակ արվեստաբանն է շարադրել «Հայոց պատմություն» քառահատորի՝ նոր և նորագույն շրջանների հայ կերպարվեստին վերաբերող բաժինները՝ երրորդ և չորրորդ հատորներում:

Ա. Աղասյանը XIX դ. արևմտահայ կերպարվեստի պատմության առաջին հետազոտողներից է: Հայ կերպարվեստի պատմաբանը ոչ միայն առաջին անգամ գիտական շրջանառության մեջ է դրել մոռացված անուններ ու ստեղծագործություններ, հետազոտել «ուսումնասիրման կարոտ արևմտահայ 28 արվեստագետների ... կյանքն և ստեղծագործությունը»⁵, այլև համակողմանիորեն ուսումնասիրել հայկական և թուրքական քանդակագործության հիմնադիր Երվանդ Ոսկանի ու պոյսահայ բանաստեղծ ու չնորհալի գեղանկարիչ Ինտրայի (Տիրան Չրաքյան) ստեղծագործությունները:

² Ա. Ավագյան. Արարատ Աղասյան, Հայ կերպարվեստի զարգացման ուղիները XIX–XX դարերում. – ՀՀ ԳԱԱ «Լրագրեր հասարակական գիտությունների», 2009, № 2, էջ 262:

³ Մ. Հասրաթյան. Արարատ Աղասյան. Հայ կերպարվեստի զարգացման ուղիները XIX–XX դարերում. – ՊԲՀ, 2009, № 2–3, էջ 274:

⁴ Ա. Ավագյան. Արարատ Աղասյան, Հրավարդ Հակոբյան, Մուրադ Հասրաթյան, Վիգեն Ղազարյան, Հայ արվեստի պատմություն. – ՊԲՀ, 2010, № 2, էջ 274:

⁵ Մ. Կիրակոսյան. Արարատ Աղասյանի վաստակը արևմտահայ կերպարվեստի ուսումնասիրության գործում. – Արարատ Աղասյան–60, էջ 98:

Ա. Աղասյանը լրջագույն ներդրում ունի սփյուռքահայ կերպարվեստի ուսումնասիրության գործում: ՀՀ սփյուռքի նախարարության և Արվեստի ինստիտուտի համատեղ հիմնարկված «Ակնարկներ սփյուռքահայ կերպարվեստի պատմության» մատենաշարի անդրանիկ հատորն Ա. Աղասյանի «Քաջագի մշտավառ կանթեղը» (Երևան, 2009) աշխատությունն էր՝ նվիրված ամերիկահայ անվանի գեղանկարիչ Քաջագունի Քեչեճյանին: Առաջին անգամ փաստական նյութի լայն ընդգրկմամբ, հանգամանորեն ներկայացվում է արվեստագետի երկարատև, փորձություններով լի, բայց և նշանակալից իրադարձություններով, հիշարժան դեպքերով ու երջանիկ հանդիպումներով հագեցած կենսագրությունը: Հատկապես կարևորվում են նրա կտավներում արտացոլված թեմատիկ և կերպարային բովանդակության, ազգային մտածողության, գունային սուր ընկալումների, տեխնիկական յուրահատուկ կատարման հետ կապված մի շարք խնդիրներ, որոնք դիտարկվում են նկարչի բնորոշ աշխատանքների օրինակներով, դրանց մանրախույզ քննությամբ:

Հայրենական արվեստաբանության մեջ Ա. Աղասյանն առաջինն էր, ով Հայաստանում ներկայացրեց Փրանսահայ նկարիչ Լևոն Թուֆունժյանի արվեստը: Նա ամփոփ, բայց հնարավորինս ամբողջական լուսաբանել է վերջինիս «կյանքի և գործունեության հիմնական ասպեկտները, անհատական և խմբային ցուցահանդեսները, կուբիզմին, ապա՝ տաշիզմին և սյուրռեալիզմին հարող գեղարվեստական նախասիրությունները, արժևորել նրա դերն ու տեղը ժամանակի Փրանսիական արվեստի համատեքստում»⁶: Ա. Աղասյանն ուսումնասիրել է Փրանսահայ նկարչուհի Արմինիա Կարբոնել-Բաբայանի⁷ և քանդակագործ Հակոբ Գյուրժյանի ստեղծագործությունը ևս:

2009 թ. մարտի 1-ին Ա. Աղասյանի տնօրինության օրոք, ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտում վերաբացվեց Սփյուռքահայ արվեստի բաժինը (2013-ից՝ Սփյուռքահայ արվեստի և միջազգային կապերի բաժին), որի աշխատակիցների գերակա խնդիրներից է սփյուռքահայ արվեստի ուսումնասիրությունը, և որի ղեկավարը 2016 թ. փետրվարի 1-ից Ա. Աղասյանն է: «Հայաստան-Սփյուռք գործակցության զարգացման, հայապահպանության բնագավառում ներդրած ավանդի, նախարարության հետ ակտիվ համագործակցության և իրականացված ծրագրերին ցուցաբերած համակողմանի աջակցության համար» 2013 թ. հոկտեմբերի 1-ին ՀՀ սփյուռքի նախարարության կողմից Աղասյանն արժանացավ շնորհակալագրի:

Ուզում եմ հատկապես ընդգծել Ա. Աղասյանի ներդրումը սուրենյանցագիտության⁸ և այլազովսկիագիտության ասպարեզում:

2010 թ. մարտի 10-ին լրացավ Վարդգես Սուրենյանցի ծննդյան 150-ամյակը. մեծ նկարչի ստեղծագործության ուսումնասիրության վերաբերյալ բազմաթիվ գիտական հոդվածների ու զեկուցումների հեղինակ Ա. Աղասյանի նախաձեռնությամբ և ջանքերով 2010 թ. նոյեմբերի 16-ին ՀՀ ԳԱԱ Նախա-

⁶ Մ. Ք ա մ ա լ յ ա ն. Արարատ Աղասյանը՝ սփյուռքահայ կերպարվեստի ուսումնասիրող. — նույն տեղում, էջ 157:

⁷ Նկատենք, որ Արմինիա Կարբոնել-Բաբայանը հայ երաժշտարվեստի երախտավորներ Մարգարիտ Բաբայանի և Շուշանիկ Լալուա-Բաբայանի քույրն էր:

⁸ Ս. Մ ե լ ի ք յ ա ն. Վարդգես Սուրենյանցի արվեստը Արարատ Աղասյանի ուսումնասիրություններում. — Արարատ Աղասյան — 60, էջ 85–93:

գահության նիստերի դաժիժում Արվեստի ինստիտուտը գումարեց «Վարդգես Սուրենյանց – 150» հոբելյանական գիտական նստաշրջանը⁹, որը եզրափակվեց վաստակաշատ արվեստաբանի «Վարդգես Սուրենյանցի մի անհայտ կտավի մասին» ուշագրավ զեկուցմամբ: Հոբելյանական միջոցառումների շարքում Հայաստանի ազգային պատկերասրահում նոյեմբերի 26-ին բացվեց Վ. Սուրենյանցին նվիրված ցուցահանդեսը և հրատարակվեց նկարչի ստեղծագործությունների պատկերազիրքը՝ Ա. Աղասյանի առաջաբանով (Հայերեն և անգլերեն)¹⁰:

Իսկ մինչ այդ՝ 2009 թ. օգոստոսի 1-ին, Ախալցխայի նախկին Սաֆարյան, ներկայումս՝ Քեթևան թագուհու անունը կրող փողոցի վրա գտնվող առանձնատան պատին, որտեղ անցել են Վ. Սուրենյանցի մանկության տարիները, բացվել էր մեծ նկարչի հուշաքարը (հեղինակ՝ քանդակագործ Լևոն Գրիգորյան)՝ Ախալցխայի պատմության մեջ Հայաստան առաջին հուշատախտակը: Դրան հաջորդած հոբելյանական հանդիսավոր երեկոյի ընթացքում Ախալցխայի թատրոնի լեռն-լեցուն դաժիժում Ա. Աղասյանը հանդես եկավ Սուրենյանցի կյանքի և գործունեության մասին հանգամանալից զեկուցումով, որը վարպետի ծննդյան 160-ամյակի կապակցությամբ տպագրվեց «Պատմաբանասիրական հանդես»-ում¹¹:

2017 թ. լրացավ Հայ մեծ ծովանկարիչ Հովհաննես Այվազովսկու ծննդյան 200-ամյա հոբելյանը: Ա. Աղասյանի նախաձեռնությամբ և ակտիվ ջանքերով 2017 թ. նոյեմբերի 3-ին ԳԱԱ նախագահության նիստերի դաժիժում Արվեստի ինստիտուտը՝ Գիտության պետական կոմիտեի աջակցությամբ, գումարեց «Հովհաննես Այվազովսկի – 200» գիտական նստաշրջանը: Հայ իրականության մեջ առաջին անգամ մի ամբողջ գիտական նստաշրջան նվիրվեց բացառապես մեծ ծովանկարչի կյանքի և ստեղծագործության ուսումնասիրությանը: Ա. Աղասյանը հանդես եկավ «Հովհաննես Այվազովսկու իտալացի սանը. Գաբրիելո Բարտոլոմեո Կասեսսի» զեկուցումով և բացահայտեց, որ մեծահամբավ նկարիչը նկատելի ազդեցություն է թողել եվրոպացի առանձին վարպետների ստեղծագործության վրա ևս: Հոբելյանական նստաշրջանին ընդառաջ՝ 2017 թ., լույս տեսավ Ա. Աղասյանի «Ծովով հափշտակվածը. Հովհաննես Այվազովսկի» եռալեզու (Հայերեն, ռուսերեն և անգլերեն) մենագրությունը¹²:

Ծանրակշիռ է Ա. Աղասյանի ներդրումը սարյանագիտության¹³ և քոչարագիտության բնագավառներում, ինչպես նաև խորհրդային ու հետխորհրդային

⁹ Տե՛ս Վարդգես Սուրենյանց – 150, հոբելյանական գիտաժողով՝ նվիրված Վարդգես Սուրենյանցի ծննդյան 150-ամյակին (16 նոյեմբերի, 2010), Երևան, 2011, էջ 83, էջ 22 նկ.:

¹⁰ Ա. Աղասյան. Վարդգես Սուրենյանց (1860–1921), Երևան, 2010:

¹¹ А. Агамян. Основоположник армянской исторической живописи (К 160-летию со дня рождения Вардгеса Суренянца). – ИФЖ, 2020, № 3, с. 28–44.

¹² Ա. Աղասյան. Ծովով հափշտակվածը. Հովհաննես Այվազովսկի, Երևան, 2017, 88 էջ (նույնը՝ ռուսերեն և անգլերեն):

¹³ Տե՛ս Մ. Մկրտչյան. Մարտիրոս Սարյանի վաղ շրջանի արվեստն Արաբատ Աղասյանի ուսումնասիրություններում. – Արարատ Աղասյան – 60, էջ 108–120:

Հայ կերպարվեստի, այդ ժամանակվա գեղարվեստական կյանքի ուսումնասիրման գործում:

1992 թ. հրատարակվեց Ա. Աղասյանի անդրանիկ՝ «Мартiros Сарьян. Раннее творчество» մենագրությունը, որը մեծ հետաքրքրություն առաջացրեց Հայաստանում և նրա սահմաններից դուրս: Երիտասարդ հետազոտողի վստահ մոտքը սարյանագիտություն պատահական չէր. դեռևս 1980 թ. հրատարակվել էր Մարտիրոս Սարյանի կյանքի և ստեղծագործության տարեգրությունը, որի համահեղինակներից մեկը 24-ամյա Ա. Աղասյանն էր¹⁴:

2012 թ. Արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ, պետական պատվերի շրջանակներում հրատարակվեց Ա. Աղասյանի «Символизм и творчество Мартироса Сарьяна» մենագրությունը՝ նվիրված XX դարի Հայ խոշորագույն նկարիչ Մարտիրոս Սարյանի ստեղծագործության վաղ՝ սիմվոլիստական շրջանին: Սարյանի այդ շրջանի հիմնական ստեղծագործությունների մանրագնին ու բազմակողմանի ուսումնասիրության արդյունքում բացահայտվեցին նրա արվեստի ձևաոճական և գաղափարական-կերպարային առավել բնորոշ առանձնահատկությունները:

Ա. Աղասյանի գիտական հետաքրքրությունների կենտրոնում հարատև գտնվել է XX դարի Հայ ականավոր արվեստագետներից մեկին՝ քանդակագործ, գեղանկարիչ և գծանկարիչ Երվանդ Քոչարի (1899–1979) արվեստը: Հայ մեծ քանդակագործը բազմալատակ արվեստաբանի սիրելի արվեստագետներից է: Այսօր նա Քոչարի արվեստի լավագույն գիտակն է՝ Երվանդ Քոչարի թանգարանի գիտական խորհրդի երկարամյա անդամը նրա մասին երկու մենագրությունների, բազմաթիվ գիտական հոդվածների ու գեկուցումների հեղինակ է: Առաջին մենագրությունը հրատարակվել է 1999 թ., իսկ 2013-ին հայերեն և ռուսերեն հրատարակվեց Ա. Աղասյանի «Երվանդ Քոչարի տարածություն մեջ» մենագրությունը:

Ա. Աղասյանի գիտական գործունեության կարևոր ուղղություններից է ժամանակակից նկարիչների և քանդակագործների ստեղծագործության հանդեպ կենդանի հետաքրքրությունը: Ի դեպ, նրա մոտքը կերպարվեստագիտություն տեղի ունեցավ հենց ժամանակակից նկարիչների մասին ուսումնասիրություններով: «Սովետական արվեստ» հանդեսում 1979 թ. լույս տեսավ «Ռուբեն Շահվերդյանի արվեստը» հոդվածը, որին հաջորդեցին Ռուբեն Ադալյանին և Լևոն Թոքմաճյանին նվիրված հետազոտությունները: Այս ուսումնասիրությունների հանրագումարը դարձավ «Հայաստանի երիտասարդ նկարիչները» երկեզու (հայերեն և ռուսերեն) պատկերագիրքը (Երևան, 1987):

Գաղտնիք չէ, որ հայրենական արվեստագիտության առջև ծառացած կարևոր ու հրատապ խնդիրներից է Հայ ժողովրդին այլ ժողովուրդների հետ ունեցած մշակութային առնչությունների ուսումնասիրությունը, ինչը գիտական կարևոր նշանակությունից զատ՝ ունի նաև քաղաքական ոչ պակաս կարևոր նշանակություն: Իր գիտական ուսումնասիրություններում Ա. Աղասյանը մեծ կարևորություն է տալիս հարևան երկրների, ինչպես նաև Ռուսաստանի ու Եվրոպայի հետ XIX–XX դարերում Հայ կերպարվեստի ունեցած առն-

¹⁴ Տե՛ս Մ. Ղ ա գ ա ռ յ ա ն, Ա. Ա ղ ա ս յ ա ն. Մարտիրոս Սարյան: Կյանքի և ստեղծագործության տարեգրություն, Երևան, 1980, 317 էջ:

չություններին և զուգահեռներին: Այդ հարցերի բազմակողմանի լուսաբանման շնորհիվ նա բացահայտել է ոչ միայն դրանց պատմական ձևավորման ու զարգացման ընդհանուր օրինաչափությունները, այլև յուրաքանչյուրին բնորոշ տարբերությունները: Հատկապես ուշագրավ են հայ-ռուսական, հայ-խոսլական և հայ-ֆրանսիական գեղարվեստական կապերին նվիրված՝ Ա. Աղասյանի գիտական հրապարակումներն ու գեկուցումները:

Հայ ժողովրդի՝ այլ ժողովուրդների հետ ունեցած մշակութային առնչությունների ուսումնասիրության բնագավառում առավել մեծ հետաքրքրություն է ներկայացնում հայ-ռուսական մշակութային կապերի ուսումնասիրությունը: 2015 թ. լույս ընծայվեց Ա. Աղասյանի և տողերիս հեղինակի «Հայ-ռուսական գեղարվեստական առնչությունների պատմությունից. Սանկտ Պետերբուրգ (XIX դար–XX դարի սկիզբ)» աշխատությունը: Գրքի առաջին՝ «Սանկտ Պետերբուրգում կրթված հայ արվեստագետները» վերտառությամբ պատմական ակնարկում Ա. Աղասյանը հանգամանորեն ներկայացրել է Ռուսաստանի հյուսիսային մայրաքաղաք Սանկտ Պետերբուրգում Գեղարվեստի կայսերական ակադեմիայում ու գեղարվեստական այլ կրթարաններում մասնագիտացած, այնտեղ ապրած և գործած հայ արվեստագետների ստեղծագործական դիմանկարները՝ գիտական շրջանառության մեջ դնելով մի շարք մոռացված կամ կիսամոռացված անուններ, անհայտ ստեղծագործություններ, կենսագրական նորահայտ փաստեր ու վկայություններ:

Արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ 2018 թ. լույս ընծայվեց Ա. Աղասյանի «Հայ կերպարվեստի և կիրառական արվեստի կորուստներն Օսմանյան կայսրության տարածքում (համիդյան ջարդերից մինչև մեր օրերը)» մենագրությունը, որտեղ պատմական ակնարկի ձևով ներկայացվում են հայ կերպարվեստի և կիրառական արվեստի կորուստներն Օսմանյան կայսրության տարածքում՝ սկսած համիդյան ջարդերից մինչև մեր օրերը: Հեղինակը, հենվելով թեմային առնչվող հայ և օտարազգի մասնագետների ուսումնասիրությունների՝ գրքերի ու հոդվածների, հուշագրությունների ու նամակների, հին ու նոր մամուլի և այլ աղբյուրների վրա, բերում է հայկական վանքերում ու եկեղեցիներում պահվող մանրանկարներով զարդարված մեր միջնադարյան ձեռագրերի, ինչպես նաև որմնանկարների, սրբանկարների, քանդակների, խաչքարերի ու խաչարձանների, կիրառական արվեստի տարատեսակ նմուշների միտումնավոր ոչնչացման և յուրացման բազմաթիվ օրինակներ, ինչը վկայում է այդ ժամանակաշրջանում տեղի ունեցած ու այսօր էլ պարբերաբար շարունակվող մշակութային վանդալիզմի մասին:

Ա. Աղասյանն իր նոր խոսքն է ասել կոմիտասագիտության բնագավառում ևս: 2019 թ. լրացավ Կոմիտասի ծննդյան 150-ամյա հոբելյանը, որին ակտիվորեն մասնակցեց ոչ միայն Արվեստի ինստիտուտը, այլև անձամբ վաստակաշատ արվեստաբանը: Հայտնի է, որ Կոմիտասի կերպարին անդրադարձել են հայ գեղանկարիչներից ու քանդակագործներից շատերը թե՛ նրա կենդանության օրոք, թե՛ հետմահու: ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքի 2019 թ. մարտի 25-ի նիստում, բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղար, ակադեմիկոս Յու. Սուվարյանի առաջարկությամբ, Կոմիտասի ծննդյան 150-ամյա հոբելյանին ընդառաջ, Ա. Աղասյանը հանդես եկավ «Կոմիտասը հայ կերպարվեստում» գեկուցմամբ: Այն լայն արձագանք գտավ

ակադեմիական շրջանակներում, և ակադեմիկոս Յու. Սուվարյանի առաջարկությամբ հոգևածի տեսքով տպագրվեց «Բանբեր հայագիտության» հայագիտական միջազգային հանդեսում:

Հայ Առաքելական Ուղղափառ Սուրբ Եկեղեցու Ռուսաստանի և Նոր Նախիջևանի Թեմը 2019 թ. սեպտեմբերի 20–22-ը Մոսկվայում գումարեց «Национальная классика в мировом художественном контексте» խորագրով միջազգային գիտական կոնֆերանս՝ նվիրված Հովհաննես Թումանյանի և Կոմիտասի ծննդյան 150-ամյա հոբելյաններին: Արվեստի ինստիտուտը նշված գիտական միջազգային կոնֆերանսի համակարգման և կազմակերպությունն էր Կոմիտասի մասով: Ա. Աղասյանը՝ կոնֆերանսի «Կոմիտասի դերն ու նշանակությունը Հայ մշակույթում» մասնաճյուղի համադեկավարը, լիազորված նիստում հանդես եկավ «Կոմիտասի կերպարը Հայ կերպարվեստում» բանախոսությամբ: Տարեվերջին լույս տեսավ նրա «Կոմիտասը Հայ նկարիչների և քանդակագործների աչքերով» եռալեզու (հայերեն, ռուսերեն, անգլերեն) պատկերազրույցը, որտեղ ներկայացված ստեղծագործություններն ունեն ինչպես գեղարվեստական ակնհայտ արժանիքներ, այնպես էլ պատմամշակութային և վավերագրական նշանակություն:

Ա. Աղասյանի ուսումնասիրությունների վերաբերյալ տպագրվել են ավելի քան 80 գրախոսականներ ինչպես Հայաստանում, այնպես էլ Ռուսաստանում, ԱՄՆ-ում, Կանադայում, Լիբանանում, Իրանում: Նրա գիտական խմբագրությունը հրատարակվել է 70 գիրք ու մենագրություն:

Կերպարվեստագիտության ակնառու ժառանգության կողքին հիշատակության է արժանի Ա. Աղասյանի ներդրումը Հայ պոեզիայում, թարգմանչական արվեստում: Քչերին է հայտնի, որ դեռևս պատանեկան տարիներին նա ստեղծագործել է, բանաստեղծություններ գրել հայերենով և ռուսերենով, որոնք, ցավոք, մինչ օրս անտիպ են: 2013 թ. Ա. Աղասյանն ընթերցողի դատին հանձնեց «Ռուսական պոեզիայի գանձարանից» ժողովածուն, որտեղ ներառել է XIX–XX դարերի ռուսական պոեզիայի լավագույն նմուշներն ու դրանց սեփական թարգմանությունները, որոնք հետաքրքրեցին ընթերցողներին և դրական արձագանքներ գտան գրականագետների շրջանում:

Ա. Աղասյանը գիտության հմուտ կազմակերպիչ է: 1991 թ. հունիսի 1-ին նա նշանակվում է Արվեստի ինստիտուտի գիտքարտուղար և գիտական խորհրդի քարտուղար: 1995 թ. օգոստոսի 8-ին Արվեստի ինստիտուտում ստեղծվեց հանրապետությունում միակ՝ արվեստագիտության բնագավառի գիտական աստիճանաշնորհման 016 մասնագիտական խորհուրդը, որի ակունքներում կանգնած էր Ա. Աղասյանը. նա խորհրդի առաջին գիտքարտուղարն էր, այնուհետև՝ միակ գիտությունների թեկնածու անդամը, 2009-ից՝ նախագահի տեղակալը: 2003 թ. ի վեր Ա. Աղասյանն ինստիտուտի գիտական խորհրդի նախագահն է:

Վարչական աշխատանքի ընթացքում դրսևորվեցին Ա. Աղասյանի՝ գիտության կազմակերպչի աներկբա ունակությունները. Արվեստի ինստիտուտի կոլեկտիվի կողմից 2003-ի գարնանը, իսկ հունիսի 6-ին ԳԱԱ նախագահության կողմից միաձայն նա հաստատվեց Արվեստի ինստիտուտի տնօրեն, իսկ 2008, 2013 և 2019 թթ. վերընտրվեց նույն պաշտոնում:

Ա. Աղասյանն ինստիտուտում ոչ միայն պահպանեց և շարունակեց նախկին տնօրենների՝ ակադեմիկոսներ Ռուբեն Զարյանի և Լևոն Հախվերդյանի բարի ավանդույթները, այլև իր հմուտ ղեկավարությամբ հայ արվեստագիտության գլխավոր օջախը բերեց նոր հանգրվանի: Արվեստի ինստիտուտի տնօրենի պաշտոնում նրա պաշտոնավարման 18 տարիների ընթացքում ինստիտուտում վերստեղծվել են թատրոնի (2004) և սիյուռքահայ արվեստի (2009, 2014-ից՝ սիյուռքահայ արվեստի և միջազգային կապերի) բաժինները: Նրա նախաձեռնությամբ 2004 թ. վերստեղծվեց ինստիտուտի երիտասարդ արվեստաբանների խորհուրդը և ինստիտուտի պատմության մեջ առաջին անգամ կազմակերպվեցին արդեն ամենամյա դարձած՝ երիտասարդ արվեստաբանների գիտական նստաշրջանները, հիմնարկվեց «Հայ արվեստի հարցեր» մատենաշարը, հրատարակվեցին «Հայ ավանդական երաժշտության» 13 հատորները: 2014–2018 թթ. ինստիտուտը հրատարակել է «Կանթեղ» գիտական պարբերականը, իսկ 2019-ից՝ «Արվեստագիտական հանդեսը»:

Ա. Աղասյանի առաջարկությամբ և մեծ ջանքերի շնորհիվ Արվեստագիտության 016 մասնագիտական խորհրդին ԲՈԿ-ի կողմից տրվեց ԺՀ. 00. 01 – «Ճարտարապետություն և ճարտարապետական դիզայն» մասնագիտությամբ արվեստագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի շնորհման իրավունք: Նրա նախաձեռնությամբ վերականգնվեց ՀՀ ԳԱԱ Թորոս Թորամանյանի անվան մրցանակը, որն արդեն շնորհվել է երկու անգամ ԳԱԱ թղթակից անդամ Մուրադ Հասրաթյանին և ճարտարապետության դոկտոր Գառնիկ Շախկյանին (2011), ինչպես նաև ԳԱԱ արտասահմանյան անդամ Արմեն Ղազարյանին (2015):

Ա. Աղասյանի գիտական ու գիտակազմակերպական բեղմնավոր աշխատանքը հաջողությամբ զուգակցվում է մանկավարժական և հասարակական ակտիվ գործունեության հետ: Պրոֆեսորը տարիներ շարունակ դասավանդել է Երևանի պետական համալսարանում և Երևանի գեղարվեստի պետական ակադեմիայում՝ սեփական փորձն ու գիտելիքները փոխանցելով ապագա արվեստաբաններին: Բազմիցս ղեկավարել է արվեստաբանության գծով պետական քննությունների և ավարտական աշխատանքների հանձնաժողովները Երևանի պետական համալսարանում, Երևանի գեղարվեստի պետական ակադեմիայում, իս. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանում:

Վերջին չորսնամ վաստակաշատ գիտնականը ձեռնամուխ է եղել արվեստի դպրոցների և գեղարվեստական ուսումնարանների աշակերտության համար նախատեսված «Արվեստի պատմություն. կերպարվեստ» ուսումնական ձեռնարկի ստեղծման աշխատանքներին: Արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ 2020 թ. լույս տեսավ ձեռնարկի առաջին գիրքը, որը ներկայացնում է նախնադարյան կերպարվեստից մինչև եվրոպական Վերածննդի դարաշրջանի կերպարվեստը:

2008-ից ի վեր Ա. Աղասյանը «Կերպարվեստ, դեկորատիվ և կիրառական արվեստ, դիզայն» մասնագիտությամբ թեկնածուական որակավորման քննական հանձնաժողովի նախագահն է: Նշանակալի է արվեստաբանի ներդրումը երիտասարդ կադրերի պատրաստման գործում: Նրա գիտական ղեկավարութ-

յամբ պաշտպանվել է թեկնածուական տասնչորս ատենախոսություն: Ա. Աղասյանի ասպիրանտների թվում են նաև Իրանի Իսլամական Հանրապետության քաղաքացիները:

Ա. Աղասյանն ընդգրկվել է «Գրականության և արվեստի բնագավառում արվեստի ոլորտի ՀՀ պետական մրցանակների շնորհման» (2009), «Հումանիտար և հասարակական գիտությունների բնագավառում ՀՀ պետական մրցանակների շնորհման» (2011, 2013, 2015, 2017) և «Հանրապետության Նախագահի մրցանակների շնորհման» արվեստի (2006–2009) հանձնախմբերում: Նա ՀՀ ԳԱԱ գիտահրատարակչական խորհրդի, ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքի բյուրոյի անդամ է, ՀՀ նկարիչների միության վարչության անդամ: Ընդգրկված է ՀՀ ԳԱԱ փորձագիտական ազգային բյուրոյի, Հայաստանի ազգային պատկերասրահի, Երևանի գեղարվեստի պետական ակադեմիայի, Հայաստանի ժողովրդական արվեստի, Ռուսական արվեստի թանգարանի (Պրոֆեսոր Արամ Աբրահամյանի հավաքածու), Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտի, Մարտիրոս Սարյանի ու Երվանդ Քոչարի թանգարանների գիտական խորհուրդների, ինչպես նաև «Հայկական հանրագիտարանի» գիտահրատարակչական խորհրդի, «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», «Բանբեր հայագիտության» և «Գիտություն աշխարհում», Արվեստի ինստիտուտի նորաստեղծ «Արվեստագիտական հանդեսի», ՀՀ նկարիչների միության «Կերպարվեստ» հանդեսների, «Կանթեղ» գիտական պարբերականի, Ստեփանակերտի (ԼՂՀ) «Մեսրոպ Մաշտոց» համալսարանի «Լրատու» գիտական հոդվածների ժողովածուի խմբագրական խորհուրդների կազմում:

Գիտական և գիտակազմակերպական ծանրակշիռ վաստակի համար Ա. Աղասյանն արժանացել է ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործչի պատվավոր կոչման (2008), պարգևատրվել ՀՀ ԳԱԱ Պատվոգրով (2005) ու Վաստակագրով (2016), ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության «Ոսկե հուշամեդալով» (2008), ՀՀ մշակույթի նախարարության «Ոսկե մեդալով» (2008):

Հավարտ խոսքիս՝ ուզում եմ շնորհավորել մեր սիրելի հոբելյարին, մաղթել բազմաթիվ հոբելյաններ և գիտաստեղծագործական նորանոր ձեռքբերումներ:

ԱՆՆԱ ԱՍԱՏՐՅԱՆ